

עורכים: עידו יהל, טלי טוני מרקו

כרך 12, גיליון מס' 8, 15 בספטמבר 2022

חבלי הלידה של ממשלת עיראק: משבר רודף משבר

עפרה בנג'ו*

בשנות השמונים של המאה הקודמת רווח בעולם הערבי המושג **אזמתולוגיה**, דהיינו תורת המשברים, שהוא הלחם של המילה הערבית **אזמה** (משבר) והמילה היוונית **לוגיה** (תורה).¹ אם המושג הזה התאים למדינה הערבית בשלהי המאה העשרים, הרי שהוא תקף ביתר שאת בראשית המאה העשרים ואחת. ואם יש מדינה שהמושג הזה הולם אותה יותר מכל בימים אלו, הרי זו עיראק, שחוזה משבר מערכת במגוון תחומים: זהות, פוליטיקה, כלכלה, אידיאולוגיה, תרבות, חברה, ומדיניות חוץ.

החוקר הערבי האני מחמוד עבד מוסא ייחס את המשבר שעובר על מדינות ערב לבעיה מרכזית אחת והיא שהן "הוקמו מלמעלה למטה ולא מרחמן של החברות עצמן". משום כך המדינות הללו לא דאגו, לפי דעתו, לתשתיות החברתיות, הפוליטיות, הכלכליות, האידיאולוגיות והתרבותיות של הסביבה שהגיעו אליה.² במקרה העיראקי הייתה בעייה יסודית נוספת והיא שעם הקמתה ב-1921 היא הושתתה על יסוד רעוע, דהיינו השלטת מיעוט ערבי סוני על רוב שיעי. מציאות זו חייבה את השליטים הסונים לעשות שימוש מתמיד בכוח הצבא ושאר מנגנוני הביטחון כדי להבטיח את הישרדותם. אומנם אנומליה זו באה על תיקונה ב-2003 כאשר הרוב השיעי הועלה לשלטון אחרי

* פרופ' עפרה בנג'ו היא חוקרת בכירה וראש התכנית לחקר הכורדים במרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה.

¹ לדין במונח **אזמתולוגיה**, ראו:

Kevin Dwyer, *Arab Voices: The Human Rights Debate in the Middle East* (First Published: Routledge 1991), pp. 15-27.

² האני מחמוד עבד מוסא, "משבר המדינה בעולם הערבי: מחקר משווה בין עיראק לסודאן" [בערבית], עבודת דוקטורט, אוניברסיטת תוניס אל מנאר, 2017 - 2018, עמ' 25.

כיבוש עיראק על ידי הקואליציה הבינלאומית בהובלת ארצות הברית, אך הסדר זה פתח "תיבת פנדורה" שהובילה את עיראק וממשלותיה ממשבר אחד למשנהו.

אובדן השליטה הסוניית בת מאות השנים על המרחב של מסופוטמיה/עיראק הביא לעלייתם של כוחות סוניים רוויזיוניסטים קיצוניים בדמות אל-קאעדה ודאעש שניסו להשיב את הסדר הישן על כנו באמצעות שימוש בכוח. זה הוביל למלחמות פנים עיראקיות מתמשכות שפגעו במרקם החברתי ובתשתיות הכלכליות של המדינה. מאמצייהם של גורמי הכוח הסונים, הן הרדיקלים והן המתונים יותר, לשנות את מאזן הכוחות החדש, כשלו, והם נותרו בשוליים הפוליטיים, מיוצגים במסדרונות השלטון על ידי יושב ראש הפרלמנט, תפקיד שמעצם מהותו חסר כוח של ממש. כיום מכהן בתפקיד מוחמד חלבوسی, ראש מפלגת הקדמה הסוניית.

באשר ל-**אהל אל-בית**, המחנה השיעי שהגיע לראשונה מזה מאות שנים לעמדות הכוח במדינה, הרי שהוא נעדר ניסיון שלטוני, ולכן מתקשה לקיים שלטון אדמיניסטרטיבי תקין. בנוסף, הפיצול הפנים-שיעי החמור שהתפתח עם השנים פגע ביתר שאת בתפקודו של מחנה זה. בראש הפלג האחד עומד המנהיג הפופוליסטי ורב התהפוכות מוקתדא אל-צדר, שמציג עצמו כנציג החלכאים והנדכאים וכגורם פטריוטי-עיראקי המתנגד הן להשפעה האיראנית והן להשפעה האמריקאית על המדינה.³ פלג זה, שתומכיו מכונים **אל-צדריון**, החל להתגבש בחשאי עוד בשנות השמונים של המאה הקודמת, לאחר הוצאתו להורג ב-1980 של איתוללה מוחמד באקר אל-צדר, דודו של מוקתדא, וכן הוצאתם להורג של אביו איתוללה צאדק אל-צדר ושני אחיו של מוקתדא ב-1999 על ידי צדאם חוסיין. "זכות אבות" זו של מוקתדא סייעה לו להרחיב את השפעתו אחרי הכיבוש ב-2003 והפכה אותו לאיש החזק בעיראק.

בפלג השני ניצבים השיעים הפרו-איראנים המיוצגים כיום בין היתר על ידי נורי אל-מאלכי, ראש הממשלה בשנים 2006 - 2014, והמיליציות של **אל-חשד אל-שעבי**.⁴ תקופת שלטונו של אל-מאלכי התאפיינה במאבקי כוח חמורים בין סונים לשיעים, בשחיתות שלטונית חסרת תקדים ובמאבק בין הצבא שבראשו עמד אל-מאלכי לבין צדר ותומכיו. אחד מגילוייו הראשונים של המאבק הזה היה ב"קרב בצרה" ב-2008, אשר בו הכה מאלכי את יריבו שוק על ירך.⁵

³ להרחבה על מוקתדא אל-צדר ותומכיו ראו:

Renad Mansour & Benedict Robin-D'Cruz, "[Understanding Iraq's Muqtada al-Sadr: Inside Baghdad's Sadr city](#)", *Chatham House*, August 8, 2022.

⁴ לגבי הבחירה המוטעית של ה-CIA במאלכי לראשות הממשלה, ראו:

Dexter Filkins, "[What we left behind](#)", *The New Yorker*, April 21, 2014.

⁵ בעימות שהיה על השליטה על אזור בצרה העתיר בנפט, צבא עיראק לחם ב"צבא המהדי" שכלל כוחות הנאמנים לצדר. במאבק זה ארצות הברית עמדה לצידו של מאלכי והצבא. ראו:

"[Fighting rages for control of oil-hub Basra](#)", *PBS News Hour*, March 25, 2008.

גורם מרכזי אחר בקרב השיעים הוא איש הדת איאתוללה עלי אל-סיסתאני, בעל הסמכות הדתית הבכירה ביותר, שמאז 2003 מילא תפקיד מפתח של מפשר בין המחנות ומרכזי הכוח השונים בעיראק. הוא גם הוביל את הקו המתנגד לשלטון אנשי הדת (**ולאיתי פקיה**) שייסדה הרפובליקה האסלאמית באיראן. אולם נראה שכיום סמכותו של סיסתאני נחלשה מאוד, שכן הוא אינו יכול או אינו רוצה למנוע את ההתנגשות בין שני המחנות הנצים.⁶

הכורדים משמשים גם הם מוקד כוח שהיווה במשך זמן רב לשון מאזניים בין הסונים לשיעים ובין השיעים לבין עצמם. מאז המלחמה ב-2003 הצליחו הכורדים להקים בצפון עיראק חבל אוטונומי-פדרטיבי שעוגן בחוקה העיראקית החדשה של 2005. תודות למעמדם החדש הם אף זכו לראשונה בתולדות המדינה בנתח חשוב בשלטון המרכזי בבגדאד ובכלל זה בתפקיד נשיא המדינה. אולם גם המחנה הכורדי סבל ממאבקים פנימיים שפגעו ביכולת הגישור שלו, בייצוב השלטון בבגדאד ובלכידותו של החבל עצמו. מאבקי הכוח המתמשכים ביותר הם בין הזרם המוביל בראשות המפלגה הדמוקרטית הכורדיסטאנית (KDP) המיוצגת על ידי הברזאנים לבין האיחוד הפטריוטי של כורדיסטאן (PUK) המיוצגת על ידי הטלבאנים. גם היחסים בין שתי מפלגות אלו הגיעו לא אחת לכדי פיצוץ.

בנוסף למשברים הפוליטיים הללו, עיראק חווה משברים חברתיים וכלכליים חמורים ביותר הנובעים משלל סיבות: שחיתות שלטונית, בזבוז כספי הציבור ואוזלת יד אדמיניסטרטיבית, מלחמות פנימיות מתמשכות, הרס תשתיות, התייבשות מקורות המים ומדבור, גלי חום כבדים ופגעי טבע שונים שכמותם לא ידעה עיראק עד כה.⁷ היעדר תקציב שנמשך כבר כשנה בשל המצב הפוליטי העמיק ביתר שאת את הבעיות החברתיות והכלכליות. כך קרה שאחת המדינות בעלות הפוטנציאל הכלכלי הגדול ביותר במזרח התיכון, שבשטחה מצויים נהרות הפרת והחידקל ורזרבות נפט מהגדולות בעולם, הפכה למדינה כושלת שחווה פשיטת רגל כלכלית. רבים מתושבי עיראק מצויים כיום על סף עוני, והיא אינה מסוגלת לספק חשמל בצורה סדירה לכל חלקי המדינה בקיץ

⁶ מקורביו של סיסתאני ייחסו את אי מעורבותו בסכסוך האחרון הזה לכך שהוא לא רצה להיראות כמי שתומך במחנה זה או אחר ובכך שהוא סולד מההתפתחויות הללו. ראו: "מקורבים של סיסתאני: המרגיעיה עוקבת אחרי המצב בדאגה" [בערבית], אל-חזב אל-שיועי אל-עראקי, 15 באוגוסט 2022.

⁷ אחת הבעיות החמורות שהתעוררה לאחרונה היא סופות חול מתמשכות בחלקי המדינה השונים. עד מאי 2022 היו שמונה סופות כאלה. "עיראק... גל חדש של [סופות] חול ובתני החולים במצב הכן" [בערבית], אל-חרה, 21 במאי 2022.

שבו מידות החום האמירו לכדי 50 מעלות.⁸ גם הלחץ הגדול שמפעילות על עיראק שתי שכנותיה, איראן וטורקיה, ובכלל זה על ידי עצירת זרימת מים לנהרות, לא מוסיף ליציבות המדינה.⁹ על רקע זה פרצו ברחבי הדרום השיעי באוקטובר 2019 הפגנות עממיות שהובלו על ידי הצעירים, ונודעו בשם **תִּוֶּרֶת תִּשְׂרִין**, מהפכת אוקטובר.¹⁰ אלו נמשכו על פני חודשים ארוכים והסתיימו במותם של מאות מפגינים ובהפלתה של ממשלת עאדל עבד אל-מהדי. המפגינים דרשו עריכת בחירות מוקדמות, עקירת גורמי השחיתות, שיפור המצב הכלכלי במדינה וטיפול שורשי בבעיית המשילות בעיראק.¹¹ לראש ממשלת המעבר, שכינה עד לעריכת הבחירות באוקטובר 2021, התמנה מצטפא אל-כאטימי. אולם הבחירות הללו לא רק שלא פתרו את המשבר כי אם העמיקו אותו ביתר שאת. למרות שחלפה קרוב לשנה מאז הבחירות, המפלגות לא הצליחו להגיע להסכמה על הקמת ממשלה חדשה.

בבחירות 2021 זכה **אל-תיאר אל-צדרי** (הזרם הצדרי) ב-73 מושבים מתוך 329 ובכך היה למפלגה הגדולה בפרלמנט והיה אמור להרכיב את הממשלה החדשה. מנגד, יריביו שהתאגדו בשש מפלגות שיעיות פרו-איראניות (תחת **קואליציית אל-פתח**) נחלו תבוסה קשה לאחר שאיבדו לא פחות מ-69 מנדטים ובכך פגעו גם בפטרונות שלהם - איראן. האדי אל-עאמרי, יושב ראש קואליציית אל-פתח, טען כי הבחירות זויפו והכריז שהקואליציה שלו תתנגד להן בכל האמצעים.¹² במשך שמונה חודשים ניסה הזרם הצדרי להרכיב ממשלה בתמיכתן של המפלגה הדמוקרטית הכורדיסטאנית ומפלגה ערבית סונית אחרת, אולם לא עלה בידו להשיג את שני השליש הדרושים להקמתה. לכן, באופן הפגנתי ובצעד חסר תקדים קרא צדר לתומכיו להתפטר מהפרלמנט ואלה עשו זאת כאיש אחד ב-12 ביוני 2022.¹³

בתוך כך, קואליציית אל-פתח, שהוקמה על ידי יריביו של צדר, אימצה לה שם חדש - **אל-אטאר אל-תנסיקי** (מסגרת התיאום). קואליציה זו עטה על התפטרותם של הצדריין כמוצאת שלל רב, שכן

⁸ עוד על משבר החשמל בעיראק:

Paul Rivlin, "[The Forgotten Crises in the Gulf: Electricity and Water in Iran and Iraq](#)", *Iqtisadi*, Moshe Dayan Center, July 20, 2021.

⁹ "**הביצות בעיראק מתות מצמא... והאשמה היא איראן**" [בערבית], **אל-שרק אל-אוסט**, 15 באוגוסט 2022. בעיראק טוענים שאיראן מנעה במשך שנה שלמה זרימת מים מהיובלים שלה לעיראק. יחד עם זאת, יש לציין שהחום הכבד, הבצורת והאיבוד המהיר תרמו תרומה נכבדה למצב הזה שבו אוכלוסייה שלמה איבדה את מקור פרנסתה.

¹⁰ מצבם העגום של הצעירים בעיראק, שמוצא ביטוי גם בהפגנות המתמשכות, נובע מכך שאחוז האבטלה בקרבם עומד כיום על מעל 27%. ראו:

"[Iraq – Youth Unemployment rate from 1999 to 2021](#)", *Statista*, 2022.

¹¹ עוד על ההפגנות באוקטובר 2019 ראו: עפרה בנג'ו, "**עיראק: מדינת "הלא-מדינה" בשיח ובמעשה הפוליטי**", **צומת המזרח התיכון**, מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה, 6 בדצמבר 2020.

¹² באופן כללי הבוחרים השיעים הפגינו אדישות הגובלת ביאוש מהמפלגות השיעיות שהתייצבו לבחירות. כ-70% - 75% מתוכם כלל לא השתתפו בבחירות ומתוך אלו שנטלו חלק 40% בחרו במועמדים עצמאיים, 30% בצדריין ו-30% בקואליציית אל-אטאר. ראו:

Munqidh Dagher, "[In the Power struggle between Sadr and Maliki, what stream of Islamist politics will prevail in Iraq](#)", *Fikra Forum*, The Washington Institute, July 22, 2022.

¹³ "[Al-Halboosi: I accepted the Sadrists' resignation with reluctance](#)", *Shafaq News*, June 12, 2022.

החוק העניק לה את הזכות למלא את מקומם של 73 המתפטרים בחברי קואליציית אל-אטאר אל-תנסיקי. באופן זה "זכתה" קואליצייה זו לרוב בפרלמנט ונפתחה בפניה כביכול ההזדמנות להקים ממשלה בראשותה. אולם צדר התנגד באופן נחרץ למינוי יריבו נורי אל-מאלכי לתפקיד ראש הממשלה וקרא להרחיקו מהפוליטיקה בשל מה שצדר הגדיר כמעשי שחיתות ונסיון לבצע הפיכה שלטונית נגד הצדריין, הכורדים והסונים. בתגובה, קואליציית אל-אטאר החליטה למנות את מחמוד שיאע אל-סודאני לתפקיד ראש הממשלה. אולם הזרם הצדרי התנגד גם למועמד הזה בטענה שהוא למעשה עושה דברו של מאלכי. מכאן הנסיונות הבלתי נלאים והכוחניים של הזרם הצדרי לסכל הקמת ממשלה שלא בראשותו.¹⁴

התסבוכת הפוליטית בעיראק העמיקה ביתר שאת כאשר גם בקרב המחנה הכורדי, שאמור למנות מועמד מטעמו לתפקיד נשיא עיראק, התפתח משבר. מאז 2003 נשיא עיראק המוסכם על כלל הזרמים הכורדיים היה נציג מטעם PUK, והשניים שכיהנו בתפקיד זה היו ג'לאל אל-טלבאני ואחריו ברהם צאלח. אולם בעקבות הבחירות ב-2021 הגדילה KDP את כוחה ב-6 מנדטים וזכתה ב-33 מנדטים לעומת PUK שנחלשה והשיגה 17 מנדטים בלבד. השינוי במאזן הכוחות בין הצדדים דחף את KDP לערער על זכותה של PUK לתפקיד הנשיא ולדרוש למנות מועמד מטעמה. הואיל והנשיא הוא זה שלפי החוקה העיראקית אמור למנות את ראש הממשלה, הרי שגם פה נוצר מבוי סתום שמעמיק את המשבר השלטוני.

אחד הביטויים למבוך השלטוני היה השתלטות תומכיו של צדר על בניין הפרלמנט בשלהי יולי 2022 וההתבצרות בו במשך זמן רב, דבר שהביא להשבתת פעילות הפרלמנט ופגע קשות באושיות הדמוקרטיה במדינה.¹⁵ הזרו להשתלטות הזו היה התנגדות אנשי צדר למינויו של אל-סודאני לתפקיד ראש הממשלה אך צעד זה לא צריך להפתיע את העוקבים אחרי דפוסי הפעולה של אישיות זו. צדר נקט בשיטה בלתי פרלמנטרית הנוגדת את הדמוקרטיה גם במקרה קודם של משבר ממשלתי כאשר הוא ותומכיו השתלטו ב-2016 על הפרלמנט והעלו חשש למלחמת אחים.¹⁶

במקביל, תומכי צדר השתלטו גם על מה שמכונה **אל-מנטקה אל-ח'צ'ראא** (האיזור הירוק), המתחם שבו שוכנים מוסדות השלטון והשגרירויות הזרות, מה שגרר תגובת נגד של אנשי אל-אטאר, שפתחו בהפגנות סביב האזור הירוק ובמקומות אחרים בעיראק.¹⁷ אך החשש

¹⁴ ["Mohammed Shia al-Sudani nominated for Iraqi premiership"](#), *Al-Monitor*, July 25, 2022.

¹⁵ "תומכי זרם אל-צדר פורצים את שערי [המתחם] הירוק" [בערבית], **אל-זמאן**, 27 ביולי 2022; דלאואר עלא אל-דין, "ההימור של הצדריין... מהלך של מפנה גם אם לא יצליח" [בערבית], *RUDA W*, 2 באוגוסט 2022; "עיראק בין האש של אל-צדר לאש של אל-אטאר" [בערבית], **צות אל-עראק**, 4 באוגוסט 2022.

¹⁶ ["Baghdad state of emergency declared after protesters storm parliament"](#), *The Guardian*, April 30, 2016.

¹⁷ Munqidh Dagher, ["In the Power struggle between Sadr and Maliki, what stream of Islamist politics will prevail in Iraq"](#), *Fikra Forum*, The Washington Institute, July 22, 2022.

מהתפרצות מלחמת שיעים בשיעים יצר מחלוקת בקרב חברי אל-אטאר אל-תנסיקי. שלוש מפלגות מתוך קואליציה זו ביקשו להפסיק את הפגנות הנגד כדי למנוע שפיכות דמים ואילו שלוש האחרות בראשות אל-מאלכי המשיכו לקרוא תיגר על הצדריין ואף דרשו להחזיר את המצב לקדמותו ולאפשר הקמת ממשלה חדשה, שכן לדבריהם הם מהווים רוב בפרלמנט.¹⁸

צדר מצדו נקט בתחילת אוגוסט צעד מסלים נוסף בהציבו אולטימטום לפיזור הפרלמנט (המושבת בלאו הכי) בתוך שבוע ועריכת בחירות חדשות.¹⁹ הוא הציב רשימה ארוכה של דרישות נוספות ובכללן שינוי החוקה, ביטול שיטת חלוקת הכוח על פי מפתח עדתי-אתני (מחאצצה), והחשוב מכל - ניהול מלחמת חורמה בשחיתות ובמושחתים, ובראשם נורי אל-מאלכי. צדר פנה לבית המשפט העליון בבקשה שזה יורה על פיזור הפרלמנט, אך משנכזבה תקוותו קרא לצעדת מליון איש כדי להגביר את הלחץ להצלחת המהלך הזה.²⁰ בסופו של דבר נסוג בו צדר וביטל את ההפגנה, אולי עקב איומים להפיכה מצד אל-אטאר.

מנקודה זו ואילך נכנסה עיראק לסחרור מחודש שהוביל לשפיכות דמים. תחילה שיגר צדר את נאמניו להפגין מול בית המשפט העליון ואחד מתומכיו אף איים שבכוונת אל-תיאר אל-צדרי לשחוט צבאים ובקר בתוך הפרלמנט.²¹ מובן מאליו שאנשי אל-אטאר, שביקשו להציג עצמם כמגיני הדמוקרטיה, יצאו בגינוי חריף נגד המהלך הזה. בשלב הבא קרא צדר לערוך בחירות חדשות לפרלמנט תוך הצבת תנאי תמוה ביותר: לא ישתתפו בהן אף אישיות פוליטית או מפלגה, שהיו פעילים בשדה הפוליטי מאז 2003, כולל אל-תיאר אל-צדרי.²² לא היה שום הד לדרישה הזאת שמשמעותה לאיין את כל הכוחות הפועלים בעיראק.

ביום הבא ידה הארוכה של איראן החלה להתסיס בצורה סמויה נגד צדר ותומכיו. במשך תשע עשרה השנים האחרונות צדר ראה באיש הדת היושב בקום, כאט'ם אל-חאאירי, כמקור הסמכות העליון (מרגיע) עבור הצדריין. אך ב-28 באוגוסט, בצעד חסר תקדים, הודיע חאאירי כי הוא מתפטר מתפקידו כמרגיע ואף קרא לצדר לקבל עליו את סמכותו של עלי ח'אמנאי, המנהיג העליון באיראן.²³ צדר שהפך למתנגד חריף להשפעה האיראנית בעיראק ולעושי דברה באטאר אל-תנסיקי פרסם ציוץ

¹⁸ "מפת ההפגנות נמתחת מבגדאד עד בצרה בין הרצון לפזר את הפרלמנט לבין השארתו על כנו" [בערבית], **צות אל-עראק**, 13 באוגוסט 2022.
¹⁹ "אל-צדר נותן ארכה של שבוע למערכת המשפט לפזר את הפרלמנט ולערוך בחירות על תנאי" [בערבית], **אל-זמאן**, 10 באוגוסט 2022.
²⁰ "מ[כ]יכר] תחריר לחגיגות.. אל-צדר קובע מתווה להפגנה 'חסרת תקדים'" [בערבית], *Kurdistan24*, 14 באוגוסט 2022.
²¹ "מנהיג באל-תיאר מזהיר את בית המשפט: נשחט צבאים ובקר בתוך הפרלמנט" [בערבית], *EARTH NEWS*, 23 באוגוסט 2022.
²² "אל-צדר: פתרון המשבר מותנה באי השתתפות המפלגות בפעילות הפוליטית" [בערבית], **אל-זמאן**, 27 באוגוסט 2022.
²³ "משקיפים: אל-חאאירי אולץ להתפטר... איראן פועלת לשבור את מנגנוני אל-צדר" [בערבית], *Basnews*, 29 באוגוסט 2022.

בטוויטר שבו דחה את ההצעה הזו מכל וכל והודיע על הסתלקותו שלו מהפוליטיקה ועל סגירת מרבית המוסדות הצדריים.²⁴

הצהרה זו ליבתה את היצרים בקרב תומכי צדר שהתפרצו לארמון הרפובליקה ולמבנים ממשלתיים אחרים. בתוך כך נכנסה לאזור הירוק **סראיא אל-סלאם**, המיליציה החמושה של צדר. מכאן ואילך התגלגלו העניינים במהירות והביאו להתנגשויות אלימות שהסתיימו במותם של 30 מתומכי צדר ו-4 מתומכי אל-אטאר. עד כה מרחפת באוויר השאלה מי היו המעורבים בירי - האם כוחות הביטחון או תומכי אל-אטאר ומה חלקה של מיליצית צדר עצמה. מכל מקום, ראש הממשלה כאטימי הבטיח להקים ועדת חקירה לבדיקת האירועים תוך שהוא מאיים בהתפטרותו שלו. ההתרחשויות האלימות שנמשכו יממה אחת פסקו בבת אחת כאשר צדר ציווה על תומכיו ב-30 באוגוסט לסגת מהאזור הירוק.²⁵

בינתיים הריק השלטוני והמבוי הסתום נמשכים. צדר "המתפטר" ממשיך לדרוש לפזר את הפרלמנט לאלתר ולערוך בחירות חדשות ואילו יריביו עומדים על כך שיש להרכיב ממשלה חדשה ורק אחר כך לקיים את הבחירות. לא ברור מי ינצח בכיפוף הידיים המתמשך הזה אבל נראה שהמאבק מתמקד היום בין איראן לבין הצדריון יותר מאשר מאבק פנימי גרידא. ארצות הברית השקועה בניסיונות להגיע להסכם עם איראן הפקירה את עיראק כטרף קל בידי שכנתה ללא שום ניסיון רציני להשפיע על המהלכים שם. ואשר לאזרחים העיראקים הפשוטים הנמצאים בין הפטיש לסדן, הרי שרבים מהם איבדו אמונם בכל המפלגות ורואים בפוליטיקאים את הגורם העיקרי שהביא להריסתה של עיראק.²⁶

בעת כתיבת שורות אלו המשבר עודנו בעיצומו אבל נראה שגם כאשר הוא ייפתר, תישארנה הבעיות המבניות בעינן ותמשכנה להעיב על יציבותה וצביונה של עיראק. בפרספקטיבה של עשרים שנה מאז כיבוש עיראק, ניתן לומר כי התכנית השאפתנית של ארצות הברית ובעלות בריתה לדמוקרטיזציה של עיראק ולהקמת שלטון יציב ומשגשג שם נחלה כישלון צורב. ההליכים הדמוקרטיים נכפו על החברה העיראקית הר כגיגית בלי שתהיה מוכנות חברתית, אידיאולוגית ופוליטית לכך. הקבוצות שהיו אמורות ליישם את התהליך היו שרויות בעצמן במנטליות אופוזיציונית לשלטון כלשהו במשך

²⁴ [@Mu_AlSadr](#), *Twitter*, August 29, 2022.

²⁵ "[Violent Green Zone, Basra Clashes Kill At Least 34 As Rival Militias Face Off](#)", *Iraq Security and Humanitarian Monitor*, August 25-September 1, 2022.

²⁶ על הלכי הרוח ברחוב העיראקי ראו: "[החשמל אינו כבה בפרלמנט והאזרחים ישנים ליד בלוקי הקרח](#)" [בערבית], **אל-זמאן**, 14 באוגוסט 2022.

זמן רב. המעבר מדיקטטורה נוקשה לדמוקרטיה היה חד מדי, מה גם שהוא התלווה בצעדים הרסניים של פירוק הצבא וגורמי ביטחון ומנהל אחרים שהגדילו את התוהו ובוהו במדינה. חולשתה הגדולה של עיראק הזמינה התערבות גורמים שונים שפגעו ביתר שאת בתהליך של ייצוב ועיצוב משטר דמוקרטי במדינה זו. בראש הגורמים הללו עומדת איראן שמבקשת להפוך את שכנתה למדינה וסאלית שלה והיא זו שמטרפדת כיום את הרכבת הממשלה באמצעות שלוחיה בעיראק. גם טורקיה אינה טומנת ידה בצלחת בכך שהיא מפגיזה השכם והערב את החבל הכורדי. ארצות הברית עומדת מנגד בלי יכולת או רצון למנוע את המעורבות האיראנית או הטורקית ולהעניק תמיכה ממשית לחסידי המהלך הדמוקרטי שממילא אמרו כמעט נואש.

הדעות המובעות בפרסומי מרכז משה דיין הן של המחברים בלבד.

כל הזכויות שמורות למרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה באוניברסיטת תל-אביב. ניתן לעשות שימוש לא מסחרי בתכנים תוך ציון שמו של הכותב ומרכז משה דיין באוניברסיטת תל-אביב, בתוספת סימוכין וקישור למקור באתר של מרכז משה דיין, <https://dayan.org/he>.